

СТАНОВИЩЕ

от: проф. д-р Тая Гочева Танева – Похлупкова
Тракийски университет – Стара Загора

по дисертационен труд
за придобиване на научна и образователна степен „Доктор“

Област на висше образование: Педагогически науки

Професионално управление : 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Университет: Софийски Университет „Св. Кл . Охридски“

Факултет: Факултет по науки за образованието и изкуствата

Име на докторанта : Димитриос Хатзис

Научен ръководител: проф. дпн Милен Замфиров

Тема на дисертационния труд:

**„ПЕДАГОГИЧЕСКИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ, УЛЕСНЯВАЩИ ИНТЕГРИРАНЕТО
НА УЧЕНИЦИ С АУТИЗЪМ“**

1. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба.

Представените ми за становище материали съдържат необходимите документи, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на СУ „Св.Климент Охридски“. Освен дисертационния труд (на английски език) са приложени 4 публикации по темата на дисертационното изследване и Автореферат.

2. Общо биографично представяне на кандидата

Докторантът Димитриос Хатзис завършва бакалвърската си степен по история на новото време, педагогика и психология в Университет в Крит през 2011г. През 2017 г. се дипломира като Магистър по История, локална история: Научно-преподавателска дейност.

През 2019 г. Димитриос Хатзис е зачислен като редовен докторант в 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

В периода 2019-2022 г. е преминал обучения с над 900 ч. Хорариум по Специално образование и обучение, Специално образование: сравнителен преглед, Аутизъм: разбиране, образование и интервенция, съответно в Университет на Патра, Образователен център за учене през целия живот; Егейски университет- Митилини, Образователен център за учене през целия живот и СУ „Св. Климент Охридски“, ФНОИ.

3. Актуалност на проблематиката на дисертационния труд

Цялата разработка е подчинена на изключително значимата обществена цел децата с увреждания да могат да участват пълноценно както в академичните, така и в социалните дейности, като се оптимизират максимално условията за безпроблемната им

социализация. Колкото по-осъзната от педагогическата общност е идеята за осъществяване на приобщаващо образование и „отварянето“ на общообразователните масови училища и детски градини към учениците и децата със специални образователни потребности и в частност децата с аутизъм, толкова по-наложителна става подготовката и квалификацията на учителите и училищните ръководства по отношение на логистиката и инфраструктурата, но и по отношение на учебните програми, учебните помагала и методите на преподаване.

В този смисъл, както представеното изследване, така и всяко развитие на педагогическата наука в посока образователни интервенции за подобряване на функционалността на децата с аутизъм, играят много важна роля в успеха на приобщаващото образование. Изследването допринася и за утвърждаване на хуманистичната идея на последните десетилетия, че дефицитите в развитието, и в частност аутизмът е полезно да се разглеждат на като проблем, а като възможност за развитие на подходящи образователни подходи, за да се поощряват и подобряват социалната комуникация, желаното приемливо поведение, уменията за самоконтрол и самообслужване. Осъществяването на ранна намеса, увеличава вероятността за растеж и развитие на потенциалите на децата от аутистичния спектър.

4. Структура и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е съдържателно композиран според изискванията за академично научно изследване. Структуриран е в увод, четири глави, литература и приложения. **Библиографията** е богата и съдържа 284 източника, както класически теории, така и най-нови емпирични и теоретични изследвания.

Уводът представя значимостта на изследвания проблем, очертава идеята на изследването както от гледна точка на правата и развитието на децата с увреждания, така и с фокус върху образователните политики по приобщаващо образование.

Теоретичното проучване предлага богат литературен обзор, който в достатъчен обем изяснява основните понятия и концепции свързани с темата на дисертацията, но се позовава и на съвременни изследвания в областта.

Концепцията на изследването представлява логически добре обвързана, методически защитена и изяснена база за надеждно, оригинално научно изследване.

Ясно формулирана е **целта** на проучването: да се изследва ефективността на поведенческо-аналитична интервенция за увеличаване на социалните взаимодействия на деца в предучилищна възраст с аутизъм с техните типични съученици в развитието. Тази цел е съдържателно декомпозирана до проучване на процесите на самоуправление на желаното поведение, самооценка, търсене на социална подкрепа и комбинираното им влияние при деца с аутизъм с различни изходни нива на развитие, в естествения контекст и условия в масова детска градина. В допълнение, изследването си поставя и реализира изключително важна цел да проучи възможността за оттегляне на подкрепата, предоставяна от придружителите на децата, участвали в изследването и запазване на честотата на социалните взаимодействия след края на интервенцията.

Контингентът на изследването - 3 вербални момчета в предучилищна възраст, диагностицирани с аутизъм в болнични медицински звена, е добре подбран въз основа на

критериите на 4-то издание на Диагностична и статистическа диагностика, възприета в психиатричната практика (DSM-IV). Въпреки, че размерът и характерът на тази симптоматична извадка, не позволява обобщаване на резултатите от настоящото изследване към по-голяма група от хора с аутизъм, резултатите са валидни за деца с аутизъм с подобни характеристики на тези от извадката - предучилищна възраст, с нормални нива на психично функциониране, към които е приложена интензивна поведенческо-аналитична интервенция. Изследваните деца са от семейства със сходен социално – икономически статус и родителско присъствие, което донякъде изолира влиянието на този фактор върху изследването. От друга страна, различията в образователното ниво на родителите и наличието на други деца в семействата е възможно да модифицират влиянието на интервенцията върху социалните умения на децата, което влияние е полезно да бъде проследено в бъдещи изследвания. Същото се отнася и за различията в продължителността и честотата в поведенческо-аналитична терапевтична и психопедагогическа интервенция която децата са получавали преди началото на проучването и времето, в което те се обучават седмично.

Зависимите променливи, които операционализират Инициативи, като: задаване на въпроси, емоционални прояви, команди-забрани, съобщения, покани и други форми на социално взаимодействие, са много ясно функционално дефинирани и практически изяснени, които показват концептуалната яснота и системност на изследователския подход и на анализ, съществен от докторанта.

Възприетите **критерии за оценка** на ефективността на интервенцията от лица от непосредственото социално обкръжение на участниците и сравнение с регулаторни данни, са приемливи за изследвания пот типа case study.

Много коректно и подробно е описана **процедурата на изследването**, което позволява обективен анализ на резултатите, както на приносите, така и на ограниченията на проучването.

По отношение на **дизайна и условията на експеримента**, използването на индивидуални експериментални планове са подходящи за приложния анализ на резултатите (в този случай - промяната в поведението) и за оценка на интервенциите.

Особен интерес в изследването представлява 2-рото условие на интервенцията, което е и оригинален негов елемент: самоуправление - процедури чрез които децата, участвали в изследването, са обучени да прилагат система за самоуправление, при която те самонаблюдават поведението си, записват честотата на взаимодействията си и след това самооценяват нивото си на представяне. Те сами продуцират подкрепящите последици, чрез търсене на социална подкрепа от страна на изследователя. Именно тази процедура ефективно допринася за намаляване на намесата на възрастни и увеличаване на индивидуалната автономност

Висока оценка и изключително внимание заслужава приложеният **инструмент за установяване на валидността** на метода за оценка на ефектите от интервенцията. Това е предизвикателство при толкова малки извадки и експертни оценки, за които са неприложими широко използваните Reliability статистически инструменти за валидност и надеждност при големи извадки.

Социалната валидност на експеримента също е добре обоснована чрез приети в научната литература критерии, представени от различни автори. Това позволява

социалните умения да бъдат заложени като учебни цели, съответни с физическия контекст аналогични на социалните умения, показвани от типичните връстници.

Резултати и дискусия

Резултатите от настоящото изследване показват, че системната поведенческо-аналитична намеса в естествената среда на масова детска градина, може ефективно да помогне на деца в с аутизъм да проявяват и подобряват както интелектуални умения съответни за възрастта им, така и умения за социално взаимодействие с децата с типично развитие в детската градина.

Изводите са клинически значими и социално значими.

Потвърждават се и трите изследователски хипотези на проучването

Повишават се инициативите за взаимодействие на децата с аутизъм с връстниците им с типично развитие, увеличават се и отговорите им на инициативи от връстниците. Придобиването на умения за самоуправление води до поддържането и по-нататък увеличаване на честотата на социалните взаимодействия на децата, участвали в изследването, които варират в същите нива като тези, показани от техните връстници с типично развитие. Настоящото проучване показва също, че децата в предучилищна възраст с аутизъм могат да се научат да записват сами социалното си поведение, както и да търсят социална подкрепа въз основа на самооценка на представянето им в общата детска градина, умения, допринесли за пълно оттегляне на частичната подкрепа от придружител или изследовател.

Децата с аутизъм, участвали в изследването, са обучени да проявяват генерализирани реакции, при едновременно използване на речта и самозаписването на различни форми на взаимодействие, като въпроси, съобщения, покани, команди и забрани, които са хармонизирани с условия на социално помирение.

Статистическият анализ на резултатите от представеното изследване показва, че ефектът от интервенцията върху поведението на 3 деца с аутизъм е статистически значима.

Дискусията осъществява изискването за сравнимост на резултатите, с вече известни в научна литература, което е достойнство на анализа.

Много важна отличителна черта на изследването на децата с аутизъм е провеждането му в естествената среда на детската градина, в детската занималня в присъствието на всички връстници или по време на свободна игра. Това усложнява провеждането на интервенцията и анализа на резултатите, но неимоверно увеличава приложността на резултатите. В предходните изследвания най-често се използват контролирани условия на създадена експериментална среда.

Не на последно място, представеното проучване показва, че е възможно да се поддържат умения за взаимодействие след края на интервенцията на нива, подобни или по-високи от тези на интервенцията. Този параметър не е изследван систематично от проучвания,

За оценката на степента на ефекта, който интервенцията има върху поведението са използвани обективни критерии чрез сравняване на представянето на участниците с регулаторни данни, процес, който гарантира социалните валидност на интервенцията

Това изследване е първото в Гърция изпълнение на образователна програма за деца с аутизъм в умения за саморегистриране и търсене на социална подкрепа. Постига

напредък в познанията за процесите на самоуправление чрез подробно описание на дидактическите процеси, предоставяне на социална подкрепа и частична помощ.

5. Научнотеоретични и практико-приложни приноси.

Напълно подкрепям представените от докторанта фундаментални и приложни приноси, формулирани от докторанта

Дисертацията представя оригинално проучване, което обогатява ограничения брой изследвания до момента за техниките, които насърчават уменията за взаимодействие на деца с аутизъм с техните връстници с типично развитие.

Хипотезата, че придобиването на умения за самоуправление от деца с аутизъм вероятно допринася за подобряването на взаимодействието между децата с аутизъм и учителите в общообразователните училища, може да бъде много полезна посока на развитие на изследването.

Разработването на програми за самоуправление, които да могат да се прилагат от учители в общообразователните училища, с цел развитие на училищните и социални умения на техните ученици с разстройства от аутистичния спектър, би намалило необходимостта от придружаване и подкрепа на тези ученици от специалисти терапевти и ресурсни учители в процеса на приобщаващо включване.

Някои елементи от съдържанието на предложената интервенция и резултатите от изследването са полезни и за моята практика в обучението на учители. Предложеният сравнителен анализ насочва към осмисляне на ограниченията в съществуващите интервенции.

6. Авторефератът адекватно представя дисертационния труд, отговаря на изискванията за обем и структура.

7. Публикации по темата на дисертацията

Представените четири публикации са по темата на изследването и показват уменията и устойчивия интерес на докторанта системно и последователно да разгръща изследвания по тематиката на докторантурата.

8. Лични впечатления

Не разполагам с лични впечатления от докторанта.

9. Бележки, препоръки и въпроси

Солидаризирам се с мнението на докторанта, че идентифицирането на променливите, които максимизират ефективността на програмите за интервенция, може да бъде много полезно за оптимизиране на периода, необходим за постигане на положителен ефект от нея.

Например, интересно е в бъдещи проучвания да се предвиди като независима променлива и наличието на други деца в семейството, което може да има отношение към нивото на развитие на социалните умения на децата с аутизъм. В изследването прави впечатление, че при децата, едното от които е единствено в семейството, а другото - с

голяма разлика във възрастта от по-големите деца в семейството, са установени по-ниски нива на развитие на по-голямата част от изследваните групи умения. Може да се провери дали това не се дължи също и на липса или по-слаб обмен на споделен опит и комуникации с други деца в семейната среда.

10. Заключение

В резултат на научните достойнства на дисертацията, демонстрираните от докторанта умения за теоретичен анализ, емпирични проучвания, задълбочена интерпретация на емпирични данни и приложна насоченост на разработката, убедено предлагам на уважаемото научно жури да оцени положително и да присъди образователната и научна степен „доктор” на Димитриос Хатзис в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

20.07.2024 г.

проф. д-р Таня Танева